

“עקרת הבית”

מאת

ישראל בן-שם

בחמשה כתובים מצויה התבה עקרה כשהיא מלווה בהסבר בצדה: “עקרה” – אין לה ולד¹, עקרה ולא ילדה², עקרה, לא תלד³. ההסבר ברור, וברוח זו אנו מפרשים את הפסוק בתהלים קי”ג, ט: “עקרת הבית – אם הבנים שמחה”. גם הכתובים האחרים שבמזמור זה מסייעים לפירוש זה: “המגביהי לשבת... המשפילי לראות, מקימי מעפר דל... להושיבי עם נדיבים”. לפנינו בטוי של השמחה של אשה שהיתה עקרה ונפקדה וילדה בנים והיא – אם הבנים, מודה לאלהים.

בטוי זה שגור בפנינו גם במשמעות אחרת – בעלת בית טובה, המנהלת את משפחתה בטוב טעם; נמצא שההוראה השניה היא חיובית מיסודה לעומת ההוראה הראשונה שהיא שלילית – עקרה, אשה שאין לה מתכונת הפריה.

במחקר הלשוני ידועות עובדות רבות, כשתוכן מנוגד בא לידי בטוי באותה מלה. אך במקרה כגון זה מתעוררת תמיד השאלה אם למרות הדמיון אין לחפש מוצא שונה למלה הדומה.

במלה “עקרת” רצו הבלשנים לראות צורת נקבה של המלה עקר – העיקר של הבית; והיו שהציעו אפילו לנקד עִקְרַת;⁴ אולם אין צורת נקבה לתבה עִקְרַת. לפי דעה זו, יש למלה עקרה ובסמיכות עקרת שתי משמעויות שונות והן ממוצא שונה: האחת מ-“עִקְרַת” והשניה מ-“עִקְרַת” (או המצויה בבטוי “עקרת הבית”).

מתעוררת גם השאלה: אם משמעותה של עקרה-אשה שאינה יכולה ללדת-ברורה, למה מוסיף הכתוב המש פעמים הסבר – “לא תלד”, “לא ילדה”, “אין לה ולד”. אולי היה במלה “עקרה” משהו לא ברור, שבמקרים מסוימים היה חשש שמא זה עלול להביא לאי-הבנה. להלן ננסה למצוא הסבר לבעיה זו.

בכתובת הפיניקית מקרה טִפְּה שבקיליקיה בערך משנת 720 לפנה”ס, אשר גיבורה היא אֶזְתוֹר, אנו קוראים בחלק הראשון, בשורה הששית: וּמְלֵא אֶזְכִּי עִקְרַת פְּעֹר.⁵ משמעותה של “עקרת” בשורה זו אינה בטוחה וניתן להבינה בעיקר בהקשר עם המשפטים הסמוכים, זה שלמפניה וזה שמאחריה:

1. בראשית י”א, ל.
2. שופטים י”ג ד’, שם, שם, ג; ישעיהו ב”ד, א.
3. איוב כ”ד, כא.
4. M. Yastrow, A Dictionary of the Targumim.
5. מלון בן יהודה ע’ עקרת.
6. אח ל”פעור” המקראי (במדבר כ”ג, כח), למקומו של “בעל פעור” (שם, כ”ה ג) ולעיר “בית פעור” (יהושע י”ג, כ).

עקרת הבית

[2]

השורה שלפניה מספרת: וְכֵן בִּימֵתִי כָּל נְעָם לְדֹנָיִם וְשִׁבְעַ וּמִנְעָם. מן ההמשך למלה "שבע" ניתן להבין כי הוא מלא את "עקרת" העיר – את מחסן העיר, אוצרה וכדומה.

השורה שלאחריה מספרת: וּפָעַל אֶזְכָּרְסָ עַל סָס, וּמִנְעָן עַל מִנְעָן, וּמִנְחָתָ עַל מִנְחָתָ – כלומר – פעולות צבאיות-בטחוניות. לפי זה ניתן להבין גם את "עקרת" בהוראה דומה, אולי מצודה, מבצר וכדומה.

משתי ההוראות: מחסן, אוצר או מצודה, מבצר, נראה לנו שיש להעדיף את השניה. בסביבת קרה-טפה היו באותה תקופה בין הישובים השמיים – הפיניקיים והארמיים גם מושבות יוניות או ישובים הקרובים להם מבחינה לשונית, והיתה השפעת גומלין בהלך המחשבה, בלשון ובאורח החיים. והנה במקום "עקרת העיר" בלשון השמית שבכתבת קרה-טפה (עקרת-פער, כי פער הוא שם העיר) אמר היווני ἀκρόπολις (אקרופוליס)⁷. שניהם השתמשו באותו שורש "עקר"⁸. – היונים קראו בשם אקרופוליס את המקום הגבוה שבעיר, המרכז החשוב שהיה מוקף חומה משלו. הארמים קראו למבצר הפנימי של העיר "חקרא"⁹. ניתן לאמר כי באותו כיוון הביניהו גם שמיים אחרים. לפיכך נאמר כי "עקרת פער" מובנו חקרא, האקרופוליס של פער, מצודתה, החלק המבוצר ביותר של העיר.

מכאן אנו חוזרים ל"עקרת הבית" שבעברית. לפי זה מובנה: המבצר של הבית, בטחונו וכיו"ב, ואם לפי הדעה השניה – האוצר של הבית, המזוה שלו, שומרת חיל הבית, רכושו וכיו"ב. והכל לפי טעמו ורוחו של המדבר.

לפיכך יש לאמר כי למלה "עקרה" שתי משמעויות שוות בלשונו, שלכל אחת מהן מקור ושורש אחר:

(א) אשר לא ילדה.

(ב) בטחון הבית או אוצרו.

שתי המשמעויות עתיקות ימים, שרשיהן בערפלי הדורות, עד כדי כך שבספור על שרה אמנו כבר צריך היה להסביר מהי עקרה והוסיפו – "לא ילדה". בסיכום נאמר שקדמוניו השתמשו במלה "עקרה", שהיו לה שני מובנים וכל אחד ממוצא אחר, ומכאן התופעות התמוהות שהזכרנו לעיל. עקרת הבית – אשר לא ילדה (בתהלים), ולעתים כדי להמנע מאי הבנה באה התוספת "ולא ילדה", ו"עקרת הבית" – בעלת הבית טובה, כמקובל בלשון מזה מאות רבות בשנים.

7. מחוסר ההגה ע' בשפה חיונית ביטא היווני את המלה ב"א'.

8. ולא נדון כאן: מי שאל ממי את המלה הזאת ולאיוו שפה יש לשייך את השורש "עקר" הנדון?

9. זוהי החקרא הידועה לנו בירושלים בתקופת החשמונאים: "מבצר" בתרגומים הארמיים הוא "חקרא".